

BÜYÜK SAHIBKIRAN AMİR TİMUR İKİNCİ RÖNESANS KURUCUSU”

Aminconova Mahbuba Ahmedovna

Toshkent Devlet Pedagoji Üniversitesi Nizami adına

"Sosyal Beşeri Bilimler fakültesi yüksek lisans

mahbubaaminzonova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17092592>

Özbekistan, evrensel düşüncenin beşiklerinden biri olup, eşsiz kültürü ve yüksek aydınlanması, insanseverlik ruhuyla sulanmış edebiyat ve güzel sanatlar diyarıdır. Bağımsızlık sayesinde, bağımsızlığımızın ilk yıllarından itibaren ülkemizde zengin tarihimizin yazılı kaynaklar temelinde tarafsız bir şekilde uygulanmasına yönelik dikkat artmış, atalarımız tarafından uzun geçmişte yaratılan kültürel-manevi mirası incelemek ve tanıtmak tarihçilerimizin önüne acil bir görev olarak konulmuştur. Dünyaya açılarak, bilim ve kültür gelişimine büyük katkılar sağlamış olan büyük atalarımızın temiz isimleri yeniden canlandırılmıştır. Büyük komutan, bilim, kültür koruyucusu ve devlet adamı olan Amir Timur, işte böyle tarihi şahsiyetlerden biridir ve merkezi bir devlete temel atmanın yanı sıra onu güçlendirip geliştirmiştir. Onun hükümdarlık yıllarında kültür, bilim, mimarlık, görsel sanatlar, müzik ve şiir yüksek zirvelere ulaşmıştır. O dönemin kültürünün, bilimin

Amir Timur, Movaraunnahr'da gelenekleri sürdürerek, her zaferini bir bayramla kutlamıştır. Onun döneminde kültürün çeşitli alanları gelişmiş, aile törenleri ve halk bayramları oldukça geniş bir şekilde kutlanmıştır. Zahiriddin Muhammed Babur'un "Baburnama", Zayniddin Vosifi'nin "Badoe' ul-vaqoye", Hondamir'in "Makorim ul-axloq", Hasançoja Nisori gibi eserlerinde Timur dönemine ait sahne sanatları ve bayramlar hakkında bilgiler verilmiştir. Alisher Navai'nin birçok eserinde Timur'un geleneksel tiyatrosu, dansı ve sirkine dair bilgiler bulunmaktadır, Abu Abdulloh Horazmi, Abu Nasr Farabi, Abu Ali İbn Sino, Abdurahmon Cami, Derviş Ali Çangiylerin eserlerinde ise dans yöntemleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

Amir Timur ve Timurlular döneminde Maveräünnehir ve Horasan'da eğitime verilen önem, bilim ve sanata destek devlet politikası haline gelmiştir. Tüm şehirlerde yüksek öğrenim kurumları medreseler inşa edilerek, o dönemin önde gelen bilim insanları ilim talebelerine ders vermeye davet edilmiştir. O dönemde Şam'dan getirilen genç talebe İbn Arabşah, Semerkand'daki Diku Timur medresesinde eğitim alarak tarihçi bir bilim insanı olarak yetişmiştir. Sahibkiran'ın saltanat memurlarına "Büyük küçük her şehirde, her köyde cami, medrese ve zaviye inşa etsinler"; "Öğretmenler ve şeyhlere günlük maaşlarını belirlesinler"; "Seyyidler, ulemalar, şeyhler, fazıl ve uluları aziz tutsunlar"

şeklinde görevler vermesi "Tüzükat-ı Timuri"nda da yer almıştır. Amir Timur'un bu talimatı elbette tüm saltanat genelinde uygulanmıştır. Bu durum, Amir Timur ve Timur döneminin eski Turan topraklarında kültür ve eğitim sisteminin, bilim ve sanatın yüksek bir şekilde geliştiği bir dönem olarak önemli olmasını sağlamış, Maverâünnehir ve Horasan'daki kültürel ilerlemenin temelini Amir Timur gibi büyük bir komutan koymuştur ve Timur döneminin rönesansının gelişiminde doğrudan Amir Timur'un kurduğu büyük saltanatta adil bir yönetim sisteminin kurulmasının büyük bir rolü olmuştur. Temurlular dönemi rönesansına temel oluşturmuştur.

Amir Temur'un emriyle medreselerde dini ilimlerin yanı sıra dünyevi ilimlerin de öğretilmesi sağlanmış, sonuç olarak Turan topraklarındaki medreselere ders vermek için İslam dünyasının tanınmış bilim insanlarının medreselerde ders vermeye davet edildiği ve Timur İmparatorluğu döneminde âlimlerin büyük saygı ve itibara sahip bir sosyal katman haline geldiği belirtilmiştir.

Hazret-i Sahibkiran'ın bilim ve sanatın gelişimine gösterdiği ilgi sayesinde Semerkand, dünyanın aydınlanma merkezi haline geldi. Ünlü bilim insanları: Kazizade Rumi, hekim Hüsamiddin Kermani, astronomi uzmanı Mavlono Ahmad, Mirza Ulugbeg döneminde çeşitli ülkelerden gelen yüzden fazla bilim insanları bilimsel ve yaratıcı faaliyetlerde bulunmuştur. O dönemde Sahibkiran'ın emriyle Semerkand'da tek bir kütüphane de inşa edilmiştir. Bilim ve edebiyatın gelişimi, kitap sanatı, yeni el yazması eserlerin kopyalanması, hattatlık, resim yapma, levha çizme gibi sanatlar gelişimine de olumlu etki yaptı.

XIV-XV yüzyıllarda zarif kitap ve hat sanatında yeni bir aşamaya geçildi ve Rafiqi, Abdurahman Horazmi, Halvayi, Sultan Ali Handon, Mir Ali Qılqalam gibi hattatlar, ressamlar yetişti.

Timur ve Temurlular döneminde yeni tür müzikler, şarkılar, çalgı aletleri ve müzik teorisine dair eserler yaratıldı, XIV-XV yüzyıllar Orta Asya halklarının müzik sanatının gelişiminde yeni bir aşama oldu. Abduqodir Nayiy, Qulmuhammad Shayhiy, Ahmad Qonuniy, Husayin Udiy, Yusuf Andijoniy, Shohquli G'ijjakiy gibi yetenekli sanatçılar, besteciler ve sanatçılar yetişti.

Amir Timur ve onun devamçıları edebiyat ve sanata, bilim ve sanata yakın kişilerdi. Timurilerden 22 şair-yazar, kendi şiirlerini yazmanın yanı sıra sanatçılara da destek oldular. Halil Sultan, Husayn Baykara gibi kişiler kendi şiirlerinden divanlar oluşturdu.

Bu dönemde sanatsal el sanatlarının çeşitli biçimlerinde de yükselişler görüldü. Özellikle çini ustalığı, ahşap ve taş oymacılığı gelişti. Ahşap

oymacılığında Yassavi türbeleri, Guri Amir'de, Şahi Zinda kapıları, ayrıca XV. yüzyıla ait ev sütunları desenler le işlendi.

XIV-XV yüzyıllarda seramikçilik alanında gizemli seramik sanatı çeşitli alanlarda kullanılmış ve çeşitli zarif eşyalar yaratılmıştır. Semerkand'da cam işçiliğinden geniş ölçüde faydalanılarak çeşitli kaplar ve renkli eşyalar yapılmıştır.

XV yüzyılda Semerkand silah sanayi merkezi haline gelmiş, metal eşyalar, ev eşyaları, aletler, silahlar çok sayıda üretilmiştir. Altın, gümüş ve bakır alaşımlarından zarif süs eşyaları yapan zanaatkarlar olmuştur. Metal işçileri metalin işlenmesi, dökümü, üzerine desen işlenmesi ve altın, gümüş kaplama gibi işleri yapmışlardır.

Amir Timur devletinin gücü özellikle mimaride kendini göstermiştir. Sahibkiran döneminin dünya medeniyeti tarihindeki yüksek yerini değerlendirmede onun faaliyetindeki inşaat çalışmaları, özellikle yukarıda belirttiğimiz gibi mimarlık ve şehircilik sanatı ayrı bir yer tutmaktadır. Bunun ispatı olarak Aksaray'un kemerinde yazılı "Eğer gücümüzü bilmek istiyorsanız, inşa ettiğimiz binalara bakın!" ifadesi de o dönemde mimarlıkta büyük bir gelişme olduğunu göstermektedir. Timur saltanatının başkenti Semerkand'ı süslemeye özel bir önem verdi. Şehirde "Hisori", kale, muazzam yapılar ve ustaca yapılmış saraylar inşa etti.

Şehirde mimari komplekslerin oluşumu Timur ve Timurlular döneminin en büyük kazanımı olup, Meşhur Şahizada türbesi, Guri Amir anıtı, Bibihonim camii, Aksaray ve diğer birçok eser hala kendi inşaatçısının yeteneğinden tanıklık etmektedir.

Amir Timur ve onun soyundan gelenler döneminde Semerkand, Taşkent, Buhara, Şahrısabz, Karşı, Türkistan, Herat, Meşhed, Nişapur, Kabil ve benzeri diğer şehirlerde büyük yaratıcı çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Semerkand'ı dünyanın en güzel ve mamur, görkemli şehrine dönüştürerek, bu efsane şehir hakkında tüm dünyaya destanlar yazılmıştır. Üzerinden birkaç yüz yıl geçmesine rağmen büyük şah ve onun soyundan gelenler tarafından inşa edilen yapılar, güzellikleri ve ihtişamlarıyla dünya medeniyetinin nadir anıtlarından biri olarak durmaktadır.

Kullanılmış edebiyatlar:

- 1.Amir Timur Korigon. Zafer yolu. - T: Nur, 2014.
- 2.Timur tuzukları. Taşkent, G'afur G'ulom adındaki yayın-matbaa birliği 1991 y.
3. F.Ruziyeva "Bilgi - kütüphane kuruluşlarında bibliyografya işini düzenlemek"etmek" (metodik kılavuz)

- 4.Zayniddin Vosifi'nin "Badoe ul-vaqoye" (Nadir olaylar).T.,Gofur Gulom yayıncılığı,1979 y.
5. Sharafiddin Ali Yazdinin zafername kitabı. Taşkent 1994 y.
6. Temur ve Temurlular saltanati. Komuslar baş editörlüğü, Taşkent 1994 y.
- 7.Temur'un mimari mirası. Ana editörlük ansiklopedisi, Taşkent 1996 y.